

A Márciusi Front és a népi demokrácia

Hetvenöt évvel ezelőtt a Nemzeti Múzeum kertjében több ezer, főleg egyetemista és munkásfiatal részvételével alakult meg a Márciusi Front, és tette közzé 12 pontos programját. A szervezet létrehozásában vezető szerepet játszó népi írók és kommunista fiatalok demokratikus Magyarországot követelő programjában benne foglaltattak azok a politikai, gazdasági, szociális és nemzeti követelések, amelyek a fő cél eléréséhez vezethettek. A követelések nem voltak ugyan újak, hiszen a '30-as évek közepétől egy-egy szervezet, egyesület révén fel-felbukkantak, de összefogottan, egy nyíltan színre lépő szervezet nevében széles nyilvánosság előtt most váltak ismertté.

Az eseménynek átütő erőt adott a sajtónyilvánosság, amit elsősorban a baloldali, részben pedig a konzervatív lapok, folyóiratok messzemenő támogatása, a kormány és főleg a szélsőjobb sajtó- és politikai támadása jelentett. „A demokratikus mozgalom jelentkezése annyira nem várt és meghökkentő volt, mint derült égből a villámcsapás” – írja Donáth Ferenc, a front egyik szervezője és vezető egyénisége. Az egész politikai közélet felfigyelt rá – a baloldaltól a szélsőjobb oldalig –, és állást foglalt az ügyben. Helyeslően, vagy szitkozódva, bátorítóan vagy rágalmazva, de úgyszólván mindenki szólt, mert úgy érezte, hogy történt valami. Valami fontos, ami mellett szó nélkül elmenni nem lehet. „Azért is, mert ez a program *egyszerre volt következetesen demokratikus és magyar.*”¹ A program jelentőségét az is növelte, hogy legalizálta, nyilvános vita alapjává, fórumává tette a demokratikus átalakulás, a demokratikus Magyarország megteremtése körüli vitákat, véleményeket.

A Márciusi Front körül növekvő rokonszenv, de a vele szemben bontakozó fenyegetés egyre nyíltabb támadások, perek is, valamint a fronton belül felbukkanó nézeteltérések arra készítették a vezetőket, hogy újrendezzék soraikat, egyértelművé tegyék programjukat és névvel is vállalják követeléseiket. Így azután 1937. október 3-án és 4-én Makón gyűltek össze, és erőben és meggyőződésben immár megnövekedve vitatták meg, fogadták el és tették közzé „makói” néven ismertté vált nyilatkozatukat. Ebben (kissé pontosítva) megismételték 12 pontos programjukat, majd részletesebben kibontották, hogy mit is értenek a demokratikus Magyarország fogalma alatt. „Népi demokráciát akarunk – szögezte le a nyilatkozat. –

¹ *Tanúságtevők*. Szerk.: Petrák Katalin. Kossuth, 1984, 221–222. (Kiemelés tőlem – P. I.)

Akarjuk ezt az emberiség, az egyenlő jogok és kötelezettségek elveinek alapján...”, mert „valljuk, hogy csak az alulról felépített politikai nemzet tudja képviselni a széles néprétegek érdekeit. (...) S e népet érettnek és hivatottnak tartjuk arra, hogy önmagát kormányozza.” Egyértelművé tették, hogy elutasítanak minden „kétes parancsuralomra törekvő diktatúrát”.² Röviden, mint ezt egy röpiratban is közzétették: népi demokrácia egyenlő „szabadság, föld, kenyér, független ország”.³ Átírták a 12 pontot: „Hirdetjük a dunai népek összefogásának szükségességét, biztosítva e népek önrendelkezési jogát.” Csak ezek együttese teremtheti meg Magyarország számára „a becsületes revízió békés megoldását”. A programot és a kiáltványt a vezetők immár nevükkel is szentesítették: Erdei Ferenc, Féja Géza, Kovács Imre és Veres Péter szignója áll rajta.⁴

A makói találkozóval majdnem egy időben, október 11-én került sor a konzervatív polgári ellenzék körmendi nagygyűlésére. Az összejövetelben döntő szerepet játszott az a tény, hogy október 6-án a Turul, az Americana és Hungária egyetemi szervezetek Turul-kerti fáklyás megemlékezését szétverték szélsőjobboldali csoportok.⁵ Körmenden a legitimistákat gróf Sipray Lajos, a szabadelvűeket Rassay Károly és Apponyi Albert képviselte, ott volt Homonnay Tivadar, a későbbi főpolgármester is. Jelen volt továbbá a független kisgazdapárt két vezető egyénisége: Eckhard Tibor és Sulyok Dezső is. A találkozót – mint írták – nem tekintik „szövetkezésnek”, még kevésbé „szövetségnek”, de az eddigi „különutassággal szemben együttműködésre van szükség az előtérbe nyomuló diktatórikus törekvésekkel szemben”. Az „aggodalmaskodáson túljutva” legfőbb ideje vállalni a bátor és határozott harcot az országot fenyegető diktatúra rabszolgasága, a „szélsőjobb veszedelmes” politikája ellen. A jelenlévők úgy vélték, a mai állapotból kutat csak a restauráció, a királyság helyreállítása jelenthet. Eckhard pártja nevében csatlakozott a közös ügyhöz, az összefogáshoz, sőt az alkotmányos monarchia visszaállításához is. Megjegyezte ugyan, hogy pártjában a királyság kérdésében vita van, de a többség támogatja azt. Mint ismert, a kisgazdapárt 1943. májusi programjában is a királyság intézménye mellett foglalt állást.⁶

Makó és Körmend után megszólalt a két munkáspárt is. Így került a népi demokrácia problémája szélesebb horizontba. Talán kevésbé ismert, hogy a népi demokrácia tézise először 1936 nyarán fordult elő. Mónus Illés, az MSZDP főtitkára a francia népfrontot üdvözlő, támogató és egyben értékelő írásában – a *Szocializmusban* – úgy vélte, hogy az a

² Válasz, 1937. november.

³ *Fél évszázad után a Márciusi Frontról*. Szerk.: Pintér István. Kossuth, 1989. 240.

⁴ Válasz, 1937. november.

⁵ *Népszava*, 1937. október 8.

⁶ *Népszava*, 1937. október 12.

tény, hogy Franciaországban a munkásság mindenekelőtt a szociáldemokrata párt révén részese lett a hatalomnak, a polgári demokráciát elmélyíti, népi demokráciává szélesíti. Hozzátette, ha a példát más országok is követik, az európai demokráciává szélesedhet, ami útját állhatja a fasizmusnak, megvédheti az európai békét. Mónus a kérdést bővebben nem fejtette ki.⁷

A szociáldemokraták mérsékelten méltatták Makót – bár a tanácskozásra a vezetők meghívást kaptak, csak Takács Ferenc orosházi képviselő volt jelen. Körmendről viszont részletes tudósítással számolt be a *Népszava*, különtudósítója révén. Üdvözltek a tanácskozást, sürgetve az összefogáson túl a „tényleges cselekvést”.⁸ A kommunisták „Amszterdami gyáros” fedőlapu terjedelmes írásban foglaltak állást elsősorban Körmenden, részben Makón történetekkel. A kiadvány, miközben üdvözlí a szélsőjobb, sőt a kormány politikája elleni közös fellépést, keményen fellép a restaurációs törekvésekkel szemben. Utóbbi nem összefogja, hanem megosztja a fasizmussal szemben álló erőket. Magyarországon nem visszalépésre, hanem az ország demokratikus átalakulására; nem királyságra, hanem népköztársaságra van szükség. A legitimista álláspont ugyan akadály, de nem végzetes gátja a közös együttműködésnek. Itt szögezi le a párt: a demokratikus köztársaságért való harcunk nem többért, „mint a köztársaság demokratikus tartalmáért folyik”. Ezért is ért egyet a párt a Márciusi Frontban foglalt követelésekkel. A kommunisták ebben a dokumentumban azonosították a demokratikus átalakítás kérdését a demokratikus népköztársasággal.⁹

A makói kiáltvánnyal a Márciusi Fronton belül sem zárult le a programvita. Folytatására alkalmat adott az 1848-as szabadságharc 90. évfordulójára Kecskemétre tervezett megemlékezés. Az akciót igen széles – különböző szervezeteket, egyesületeket, köröket tömörítő – előkészítő bizottság készítette volna elő. A gyűlést azonban a rendőrség szétverte, a bizottság érdemi munkáját megakadályozta. A program – bár ezek után voltak ellenzői – Sárközi György lakásán Erdei Ferenc, Féja Géza, Donáth Ferenc és Kovács Imre közreműködésével elkészült, és 1938 márciusában megjelent. Az előző kettőnél lényegesen bővebb bevezetővel és a végén felhívással zárul.¹⁰

Tisztában vagyunk azzal – olvasható a bevezetőben –, hogy az „évszázadok óta szolgátságban tartott magyar nép képes lesz lerázni ezt az igát és képes lesz a társadalom gyökeres átépítésére is”. A program, bár nem említi a népi demokráciát, de a most részletezett

⁷ *Szocializmus*, 1936. június. 302–312.

⁸ *Népszava*, 1937. október 12.

⁹ *A magyar Népfront története. Dokumentumok 1935–1976*. I. kötet. Főszerk.: Szabó Bálint. Kossuth, 1977. 98–99., 141–147.

¹⁰ Uo.

12 pont lényegében annak kibontását és megvalósítását szolgálja. Mindjárt az első pont hangsúlyozza, hogy az ország demokratikus átalakítása csak egy demokratikus szellemű választójog, a sajtószabadság, az egyéni és politikai szabadságjogok érvényesülésével biztosítható. További alapvető feltétel: a bürokratikus közigazgatást felváltó „népi önkormányzatok” létrehozása. Ezt a megyék helyébe lépő „városi központok körül szervezett, a falvakra és tanyákra is kiterjedő népies helyhatóságok”, amit „életképes [...] kulturális gócpontok” egészítenek ki.

A 3-tól a 7. pontig benne foglalt gazdasági és társadalmi követelések a nagybirtok felszámolását, a nagytőke hatalmának megeregulázását, az „ország természeti adottságainak megfelelő iparosodást, mindenki számára tisztos megélhetést biztosító munkát, a szervezkedés szabadságát”. Egyszóval a gazdaság – és vele a társadalom – olyan átszervezését, amely a széles „dolgozó, népi közösség érdekeit szolgálja”.

A program 8. pontja távlatokat felvázolva, „az osztályszellemű vezetéssel szemben a népi szellemű vezetést” követelve megelőlegezi a polgári demokratikus társadalmon túlmutató átalakulást. Ennek szellemében „népi gyökerű [...] nemzetvezetést” az elemítől a felsőoktatásig, benne az önkormányzatiság és a magasfokú képzés biztosítását. Végül „népi gyökerű egyetem és európai kultúra kifejlesztését, a szellemi élet felszabadítását a korszerűtlen, úri szemlélet alól...”

A program záró részében felhívással fordult az „osztálytudatos munkássághoz”, egyetértve „felszabadító törekvéseikkel”, és a parasztság minden rétegéhez, mert „felemelésük nélkül nem lehet semmiféle építés ebben az országban”, végül pedig az értelmiséghez és az ifjúsághoz, álljanak a Márciusi Front eszméi mögé.¹¹

Az események – mindenekelőtt Ausztria német megszállása – a Márciusi Front felszámolásához vezettek. Szelleme, programjai, mint a bűvópatak – tovább éltek és hatottak a köztudat formálói, a baloldali politika meghatározó tényezői maradtak.

Alig egy évvel később, az *Új Hang* 1939. augusztusi számában Révai József részletesen visszatért a Márciusi Frontra, a népiek, de döntően a népi demokrácia problémájára. Éppen e program készítette a maga és pártja nevében is önkritikára. „Régi felfogásunk [...] fő hibája abban volt, hogy a szocialista átalakulás lehetőségét úgy értelmeztük, hogy nincs más lehetőség ezen az egyen kívül. Tévedtünk. A Márciusi Front által felvázolt népi demokrácia vegyítheti magában a polgári demokratikus átalakulást, de tovább is léphet azon. E programban benne van a demokratikus átalakulás »alapjellege« – írja

¹¹ *Új Hang*, 1939. augusztus. Pillantás a jövőbe. 42–46.

Révai –, a politikai demokráciának polgári demokratikus formái, vívmányai”. Ebben a formában a nép az „úri osztály gyámkodása nélkül vesz részt a hatalom” gyakorlásában. Ebben a polgári demokráciában kiépülhetnek az „osztály nélküli társadalom”, a szocialista átalakulás elemei is, ahogy ezt programjában a „népies baloldal” radikális szárnya is rögzítette a ’38-as programban. „Mi marxisták” pedig – írja Révai – „a jövő felé mutató népi demokráciáért küzdünk anélkül, hogy eleve szembe fordulnánk a népi demokrácia korlátozott, polgárabb, megállapodottabb formájával”.¹²

Lényegében Révai József írásának megjelenésével egy időben, 1939 augusztusában alakult meg a népiesek balszárnyából – illegálisan – a Nemzeti Parasztpárt. A *Szabad Szóban* közzétett programjában a párt a tekintélyuralommal szemben olyan „népuralomért” száll síkra, amelyben a nép saját sorsának irányítója. A parasztpárt lényegében a Márciusi Front programjában foglaltakat vallotta magáénak.¹³

Ugyanez év augusztusában – a Szociáldemokrata Párt januári kongresszusi döntésének megfelelően Szakasits Árpád főtitkár irányításával – elkészült az akcióprogram. Ebben a stratégiai cél rögzítésében a népi demokráciához közelítő meghatározással találkozunk. A párt „harcol az állami túlhatalom ellen [...] a közszabadságok teljességéért, a gondolat és sajtószabadságért, mert csakis a *demokratikus népállam* lehet képes arra, hogy kimentse a kapitalizmus zűrzavarából a nép alkotó erőit [...] Csakis a demokratikus népállam keretei között fejleszthetők ki azok a szociális feltételek és gazdasági viszonyok, amelyek lehetővé teszik a szocializmus megvalósítását”.¹⁴ Lényegében tehát az akcióprogram Mónus Illés 1936-os, népi demokráciáról vallott álláspontjának magyar helyzetre kibontott változata, vagy inkább kiteljesítése.

A ’30-as évek második felében az antifasiszta baloldal a *népi demokrácia* kérdésében egyetértően vallotta, hogy ez politikai értelemben több mint a klasszikus polgári demokrácia. Több annyiban, hogy a hatalom gyakorlásában a dolgozó osztályok meghatározó szerepet játszanak, a gazdaságban pedig felszámolja a feudális nagybirtokot, visszaszorítja a monopoltőke hatalmát és lehetőséget biztosít – távlatban – a szocialista irányú fejlődésnek, akár a parlamenti szociáldemokraták, akár a forradalmi kommunisták felfogása szerint. A szocializmusról, az osztály nélküli társadalom lehetőségéről egyik baloldali párt sem mondott le.

¹² *Magyarországi pártprogramok 1919–1944.* Szerk.: Glatz Ferenc. Kossuth, 1991. 484–485.

¹³ Uo. 488.

¹⁴ Uo.

A háború alatt az antifasiszta baloldal tovább formálta a Márciusi Front szellemét, de mindvégig megmaradt a polgári demokratikus követelésnél, tudva, hogy a faszizmus elleni harchoz csak ezúton lehet szélesebb közönséget, esetleg egyes konzervatív politikai csoportokat is mozgósítani.

Befejezésül szeretném hangsúlyozni, hogy a KMP 1943-as,¹⁵ sőt az 1944. október 2-i programja¹⁶ – utóbbit Donáth Ferenc, Rajk László és Kállai Gyula fogalmazta – sem lépte túl a polgári demokratikus átalakulás követelését, mint ahogy a debreceni ideiglenes Nemzetgyűlés és kormány is ebben a szellemben fogant.

Az a körülmény, hogy a háború után az események másként alakultak, részben abból fakadt, hogy a társadalom nagy részének nem volt átfogó jövőképe a demokráciáról, amit csak tetőzött, hogy a nemzetközi antifasiszta erők politikájában – nem várt – *döntő fordulat* következett be. Keleten a konzervatív polgári pártokat, nyugaton a kommunistákat szorították ki a hatalomból.

¹⁵ Uo. 547–550.

¹⁶ *A magyar Népfront története*, i. m. 348–352., 455–458.